

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ В ГАЛУЗІ
ПРОСВІТНИЦТВА, ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ В КІНЦІ 1898 –
НА ПОЧАТКУ 1899 РОКУ**

Знання, влада, гроші, любов – ці ключові поняття та цінності завжди неймовірно притягували людей в різні часи, періоди та всіх країнах, державах, цивілізаціях. Єлисаветградська міська дума приймала активну участь в галузі просвітництва, освіти та культури. Матеріально підтримувалися вчителі, заклади освіти, на кошти думи відкрито було міські бібліотеку. 30 грудня 1898 року елисаветградське товариство поширення грамотності та ремесел в урочистому засіданні, що відбувалося у залі громадських зборів, святкувало 25-річний ювілей свого існування. Багатолюдні збори, на які, крім членів, з'явилося також багато сторонньої публіки, що співчувала завданням товариства, відкрилися промовою голови ради товариства, міського голови А.М.Пашутіна, та секретаря ради П.З.Рябкова: «Сьогодні ми святкуємо ювілей одного з найстаріших товариств, які присвятили себе цілковито освітній діяльності. Це свято елисаветградської інтелігенції, свято її змужнілості. Кому, як не їй слід цим святом відзначити у своєму житті далеко не багатой подібного роду подіями чверть вікову діяльність однієї з найсимпатичніших її установ. Адже не безслідно пройшов цей час, залишило ж воно який у житті міста, де 25 років тому зародилася думка заснувати суспільство поширення грамотності. Подібного роду ювілеї – це ті ще небагато віхів, якими ледве відзначений свідомо пройдений нами шлях цивілізаторської нашої діяльності. Ці віхи, хоч ще рідкісні, але вони вже не дадуть нам збитися з правильно наміченої дороги. А що ця дорога намічена правильно, за це говорить все

минуле Західної Європи, що пройшла вже більшу частину такого ж шляху, який неухильно веде до світла і справедливості».

Потім було прочитано вітальні телеграми, отримані на день ювілею від різних установ та осіб. Від нижегородського товариства поширення початкової освіти отримано наступну телеграму, підписану головою ради товариства Хвадинським: «Нижегородське суспільство поширення початкової освіти шле свій привіт, привітання та побажання продовжуючи плідну діяльність вносить просвітництво у темні маси населення». Отримано також вітання від олександрійських народних вчителів та вчительок; Олександрійського земства підписане головою земської управи Зерваніцьким»; правління харківської, олександрівської, херсонської, чергнігівської громадських бібліотек.

Від кишинівської громадської бібліотеки: «Знаючи, як багато праці присвятило елисаветградське суспільство поширення грамотності та ремесл на користь народної освіти, з якою любов'ю та енергією відгукнулося воно на найкращі прагнення народу, кишинівська міська громадська бібліотека, з нагоди 25-річної діяльності товариства, що минула, поспішає висловити йому свої привітання найщиріші побажання успіху у його добрих підприємствах». Отримано також привітання від тираспольської жіночої недільної школи та від приватних осіб, між іншим, та від відомого професора Лесевича.

Потім членом товариства П.З.Рябковим було прочитано короткий історичний нарис товариства за 25-річний період часу з 1873 по 1898 р. У наступній після цього блискучій промові голова елисаветградського гуртка любителів драматичного мистецтва і музики М.Ф.Марков приніс привітання товариству від імені гуртка, вказавши у своїй на взаємність завдань цих освітніх установ. Після Маркова вітали товариство голова окружного суду В.І.Губер, який вимовив похвальне слово елисаветградської інтелігенції, та доглядач духовного училища священник Бречневич, який благословив товариство на подальшу плідну діяльність. Промови ораторів викликали галасливі аплодування зібраної публіки [1].

На діяльність кожного товариства, установи нагально потрібні великі кошти. Шукаючи джерела для поповнення своїх коштів, рада місцевого товариства поширення грамотності і ремесел в кінці січня 1899 року, зупинилася, між іншим, на думці про союз з іншими подібними товариствами, з метою запрошення лекторів і професорів для читання публічних лекцій, збір з яких надходив би на користь товариства. Рада керувалася при цьому тим міркуванням, що установа спілки має значно полегшити запрошення лекторів, які не завжди погоджувалися їхати до провінції для читання однієї чи двох лекцій. Тим часом, при існуванні союзу, який забезпечував би лекторам більшу кількість лекцій і до того ж у кількох містах, утруднення це було б усунуто і професора, мабуть, охоче в такому разі погоджувалися б приділяти частину свого часу провінції.

У тому ж засіданні постановлено порушити перед губернським і повітовим комітетами піклування про народну тверезість клопотання про видачу допомоги на будівництво будівлі безкоштовної народної бібліотеки-читальні товариства, що тулилося в незручному і дорогому найманому приміщенні. Асигновано було 240 рублів на запрошення бібліотекаря до народної читальні, працю якого досі несли на собі почергово члени ради бібліотеки безоплатно.

Розробка питання про відзначення століття народження Пушкіна передано було особливій комісії, якій було доручено увійти з цього приводу в угоду з цим питанням до міської думської комісії, обраної в останній думській сесії, на пропозицію гласного Гр.А.Фирсова. Постановлено було також порушити клопотання про допущення до народної бібліотеки творів Белінського. Загальні збори товариства призначено було у лютому, причому день скликання було надано призначити голові ради.

Збір із запланованої 7 лютого лекції В.Лесевича поставлено було розділити між народною бібліотекою та ремісничо-грамотним училищем. Дозвіл на лекцію Лесевича – «Про науковий напрямок у сучасній філософії» – від піклувальника навчального округу було вже отримано [2].

Дирекція громадської бібліотеки, що засновувалася в Єлисаветграді, звернулася в середині січня в думу з клопотанням про асигнування на бібліотеку з міських сум одноразової допомоги в 1000 рублів. Питання це мало також розглядатися в майбутніх засіданнях думи і хоча, безсумнівно, мало зустріти запеклу відсіч з боку деяких гласних, проте, можна було сподіватися, що воно буде вирішено думою в позитивному значенні [3]. За клопотанням дирекції засновуваної громадської бібліотеки, 23 січня думою було асигновано на бібліотеку одноразову допомогу в 1000 рублів [4].

Величезну увагу розвитку освіти, матеріальному стану вчителів приділяла Єлисаветградська міська дума. Вчителі та вчительки міських народних шкіл звернулися в середині січня до міської думи з клопотанням про перетворення початкових училищ у парафіяльні за типом 8 грудня 1888 року. Клопотання це було мотивоване незабезпеченістю нинішнього становища вчителів, які не брали участі у емеритальній касі, не отримували додаткової платні за вислугу років, як це, наприклад, практикувалося у Єлисаветградському земстві, і навіть мали надії на пенсію. З перетворенням же училищ у парафіяльні, – становище вчительського персоналу справді мало б у цьому сенсі покращитись. З подібним же клопотанням звернувся до думи також і інспектор народних училищ єлисаветградського району в 1898 році, але дума тоді відхилила була це клопотання на тій підставі, що з перетворенням училищ у парафіяльні, контроль міста за навчальною справою в школах зовсім був би усунений, і призначення і зміщення вчителів залежало виключно лише від інспекції. Крім того, дума знайшла незручним перетворювати училища пізнішого вищого типу на нижчі навчальні заклади. Відхиляючи клопотання вчителів, дума і на початку 1899 року керувалася тими ж міркуваннями. На втіху єлисаветградським вчителям було оголошено, що на початку 1899 року правлінням єлисаветградського міського банку вироблявся проект загальної пенсійної каси для всіх взагалі службовців в установах Єлисаветградського міського управління, до участі в якій мали бути залучені і вчителі народних шкіл [4].

За прикладом інших міст, і Єлисаветградське міське управління вирішило взяти участь у всеросійському святкуванні століття народження Пушкіна. Питання про це було внесено 21 січня до міської думи гласним Гр.А.Фірсовим, який запропонував ознаменувати цю подію облаштуванням міської народної бібліотеки-читальні імені А.С.Пушкіна, та запропонував заснувати одну або навіть кілька стипендій імені поета в кожному з міських народних училищ і асигнувати суму для придбання народних видань творів Пушкіна для роздачі всім учням у народних школах. Питання про це для докладної розробки було передано у спеціальну комісію, куди, крім Гр.А.Фірсова, увійшли гласні П.И.Макєєв, Гр.О.Волохин, Я.Г.Когон, Гр.М.Цицерошин і Р.Е. Дериченко [5].

В Єлисаветграді 2 лютого 1899 року мала відкритися громадська бібліотека, яка мала розміщуватися у будинку Бардаха, Палацової вулиці [6]. Відкриття в Єлисаветграді громадської публічної бібліотеки та безкоштовної читальні відбулося у визначений термін [7].

Громадську бібліотеку, в установі якої давно вже в Єлисаветграді назріла була потреба, нарешті, було урочисто освячено та відкрито. Досі, незважаючи на вельми значний попит, в Єлисаветграді не було зовсім ніякої установи, звідки можна було б користуватися книгою і періодичними виданнями, якщо не вважати дуже небагатої приватної бібліотеки. Внаслідок цього, деякі товариства та установи, – наприклад, товариство «Опора» та окружний суд, – завели свої бібліотеки, якими могли користуватися, так само, як і клубної, лише члени цих товариств або службовці в установах. Інша маса читаючого населення змушена була користуватися книгою, що випадково потрапила в руки. Питання про заснування в Єлисаветграді доступної для всіх публічної бібліотеки виникло вперше вже в понад десять років до відкриття, але оскільки тоді були зовсім інші «віяння», то не тільки не отримало підтримки та співчуття від відомих у місті осіб, до яких звернулися з пропозицією взяти він ініціативу закладу бібліотеки, і навіть зустріло із їх боку протидію. В місті передавали не у вигляді анекдоту, а за безперечний факт, що протидія ця була викликана наполегливим небажанням допустити до участі в цьому товаристві жінок,

– не якихось зганьблених жінок, що, на думку місцевих «меценатів», мабуть, було ще зрозумілим, а всіх жінок взагалі. Звідки і чому виникло таке жорстоке женоненависництво – про це в місті не збереглося жодних «переказів», але існування його свого часу підтверджує багато хто.

Питання знову було висунуто на чергу лише 1898 року радою безкоштовної народної бібліотеки. Цього разу питання зустрівало вже зовсім інше ставлення, ніж раніше.

Голова ради товариства грамотності міський голова А.Н.Пашутін охоче взяв на себе працю дати йому подальший рух; у дуже короткий час було зібрано кілька сотень підписів співчуваючих справі осіб. Скликані міським головою збори засновників виробили були проект статуту бібліотеки, який з деякими виправленнями і був нарешті затверджений міністерством. Наступні другі установчі збори, обравши в грудні 1898 року правління бібліотеки з 12 директорів, доручило йому зайнятися пошуком коштів для якнайшвидшого провадження справи. Дирекція взялася за доручену їй справу наскільки енергійно, що вже в січні було зібрано приватних пожертв близько 1000 рублів і, крім того, понад 2000 томів книг та журналів. При урочистості відкриття, окрім дирекції бібліотеки, була присутня також і стороння публіка, що ледве вмещувалась у двох невеликих кімнатках приміщення. Після молебня, здійсненого соборним причтом при хорі соборних співочих, голова дирекції – ананьївський ватажок дворянства, колишній голова елісаветградської земської управи М.Н.Малаєв – звернувся до присутніх з промовою.

У розпорядженні дирекції на день відкриття було 1033 рублів пожертвувань разом із членськими внесками, близько 2.500 книг різних найменувань та асигновані, за клопотанням дирекції, елісаветградською міською думою 1000 руб. на потреби бібліотеки [8].

Голова міської думи сам особисто очолював просвітні товариства та активно допомагав коштами та підтримкою у думі всіх цим освітнім починанням, справам. Під постійним наглядом думи була освіта, матеріальне положення та статус

вчителів, пенсійне забезпечення. Міська бібліотека стала визначальним місцем, до відкриття якої приклалися меценати, гласні думи та рядові мешканці Єлисаветграда. Таким чином, ми бачимо, наскільки активною була діяльність Єлисаветградської міської думи в галузі просвітництва, освіти та культури в кінці 1898 – на початку 1899 року.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Одесские Новости*. 1899. – № 4501, воскресенье, 3 января.
2. Там само. № 4526, пятница, 29 января.
3. Там само. № 4516, вторник, 19 января.
4. Там само. № 4521, воскресенье, 24 января.
5. Там само. № 4523, вторник, 26 января.
6. Там само. № 4529, понедельник, 1 февраля.
7. Там само. № 4531, четверг, 4 февраля.
8. Там само. № 4532, пятница, 5 февраля.